

TANIMLANAMAYAN ATEŞ:NEWROZ

Medya, Söylem, Ritüel

Türkiye’de yaygın medyanın toplumsal ve siyasal olaylarda bilginin kamuya ulaştırılması konusunda kurduğu dil ve aldığı tutum, resmi kurumların çizdiği otoriter söylemin dışına çıkamamış ve basın etik kuralları açısından her zaman tartışmalı bir seyir izlemiştir. Devletin kurumsallaşmış söylemine yaslanılarak gazeteciliğin ihlâl edilen kuralları, özellikle Kürt meselesinde kriminalize edilmiş bir olay dilinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Çatışmalı ortamda tek kaynağa dayanılarak oluşturulan haberler, esas olarak devletin bu tür olaylardaki şiddetini meşrulaştıran bir yapı hâline gelmektedir. Basın ilkeleri gereği meselenin diğer tarafına uzanmak ve oradan görüş almak başvurulan bir yöntem olmamıştır hiçbir zaman. Bu durum gazeteciyi, *devletin gazetecisi* olmaya götürmüş ve muhalif kesimlerin sesini duyulamaz ve görülemez hâle getirmiştir.

Türkiye’de ana akım medyanın içinde bulunduğu bu durumun elbette ki tarihsel ve politik sebepleri vardır. 1831 yılında çıkan ilk gazete Takvim-i Vekayi’ye bakıldığında gazetenin fiili sahibinin Sultan olduğu görülecektir.¹ Gazetenin amacı Sultan II. Mahmud’u ve statükoyu korumaktır. Bu süreçten sonra başlayan gazetecilik serüveni kısa süreli yaşanan özgürlük dönemleri dışında ve devlet egemenliğinin hükümsüz olduğu sürgün zamanları haricinde ister sağ ister sol isterse İslami cemahtan olsun, genel olarak devletin bir aparatı olarak işlev görmüştür. Bu işlev 1923’ten sonra da muhteva olarak hiçbir değişikliğe uğramadan aynen devam etmiştir. Her ne kadar gazeteler bugün artık özel sermayenin eliyle çıkarılıyor olsa da sermayenin devlete göbekten bağlı hâli, medyanın devlete ait görevli bir kurum gibi işleminin devamını beraberinde getirmiştir. Haber konusu Kürtler, Ermeniler, Aleviler, Sol hareketler, emek mücadelesi, LGBTİ hareketleri ve bir dönem İslami hareketler olduğu zaman medyanın resmi şablona uygun dili otomatikman devreye girmiş ve devletin bu kesimlere veya olaylara bakışı “tarafsızlık” iddiası ile manşetlere taşınmıştır.

"Tanımlanamayan Ateş: Newroz - Medya, Söylem, Ritüel" sergisi, medyanın bu taraflı serüvenini Newroz örneği ile mercek altına almış ve doksanlı yıllardan bugüne Newroz olayının ana akım medya tarafından nasıl işlendiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu arşiv taramasında dikkati çeken ilk şey medyanın, Newroz’un kökeni ve kimlere ait olduğu yönünde yaşadığı ya da yaşatmak istediği yoğun kafa karışıklığının dezenformasyon ve misenformasyona yol açmasıdır. Bununla alâkalı bir diğer konu ise Newroz’un halklar ve devlet tarafından kutlanış biçimlerinin halkların aleyhine gayri meşru bir fiil olarak kodlanmasıdır. Öyleyse;

Newroz Kimin?

Newroz, Kürtler dışında Ortadoğu ve yakın Asya’da bir çok halkın genel olarak, yeni yılın ya da baharın gelişi olarak kutladığı, kökeni antik döneme kadar dayanan, her halkın farklı boyutlarla ele aldığı ve farklı ritüellerle kutladığı bir bayramdır.

Birleşmiş Milletler’in 2010 yılında aldığı bir karar ile 3000 yıllık İrani bir bayram olarak kabul gören Newroz, farklı dillerde benzeri bir telaffuzla adlandırılmıştır: Nevruz, Newroz,

Nouroz, Nuroj gibi isimlendirmeler genellikle “yeni gün” anlamına gönderme yapmaktadır. Farklı takvimlerde *baharın gelişi, yeni yılın başlangıcı* gibi manalar taşıyan bayram, Kürtler için kültürel bir ritüelin ötesine taşınmış, Kürtlerin yaşadıkları asimilasyon ve sömürge politikalarına karşı bir tür kurtuluş mitine dönüşmüş, kolektif bir kimlik oluşturmada önemli bir referans noktası olmuştur.

Firdevsî'nin Şeyhname'si, Ömer Hayyam'ın Newrozname'si, Şerefxan'ın Şerefname'si, Ehmedê Xanî'nin Mem û Zîn'i gibi tarihi kayıtlarda Newroz efsanesi genellikle Kürtlerle ilişkilendirilmiştir. Efsanede geçen Demirci Kawa figürü bir Kürttür ve zalim Dehaq'ın sarayını kendisiyle beraber yakan kişidir. Efsane, Kürt sözlü geleneğinde de birçok hikâyenin konusu olmuştur.

Osmanlı'da 19. yüzyılın sonlarında başlayan ulusçuluk akımlarından etkilenen modern Kürt elitleri ise bu figürü Kürtlerin milli uyanışı için simgesel bir isim olarak kabul etmiş ve kendi yazılı eserlerinde bu efsaneden ilham alarak onu işlemişlerdir. 20. yüzyılda farklı devletlerin sınırları içinde yaşamak zorunda bırakılan Kürtler yaşadıkları bütün coğrafyalarda Newroz'u milli kimliklerinin inşası konusunda önemli bir ortak ritüel olarak kabul etmiş ve bu yüzyılda ilki Güney Kürdistan'da olmak üzere geleneksel bir bayram olarak kutlamaya çalışmışlardır.

Türkiye sınırları içinde ise özellikle yetmişli yıllardan sonra Kürt ulusal hareketleri Newroz'u ulus inşa sürecince Anthony Smith'in kavramsallaştırmasıyla etno-sembolik bir ritüel olarak kutlamaya başlamışlardır. Bu kutlamalar her sene tekrar edilerek Kürtlerin arasında yaygın siyasal bir eylem biçimine dönüşmüştür.

Türk topluluklarında ise Nevruz olarak telaffuz edilen bayram, Kürtlerden veya İrani haklardan farklı olarak başka bir efsane üzerine temellendirilmiştir. Ergenekon olarak bilinen efsane, dişi kurt Asena rehberliğinde Türklerin demir dağı ateş yakarak eritmesi sonucu esaretten kurtuluşlarını anlatmaktadır. Günümüzde devletin eliyle düzenlenen Nevruz etkinlikleri de bu efsaneyi referans alarak kutlanmaktadır.

Osmanlı döneminde de çeşitli etkinliklerle kutlanan Nevruz, dini bir bayram olmayıp kültürel bir ritüel olarak kabul edilmiştir. Çeşitli kaynaklar cumhuriyet döneminde ilk Nevruz'un Ankara'da Mustafa Kemal'in katılımıyla gerçekleştiğini söylemekte ancak sonraki seneler için kutlamalara dair bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Devletin, Kürt Newroz'una karşı 1990'lardan itibaren rekabetçi bir anlayışla resmi Nevruz'u inşa etmek istemesi o günden bugüne Newroz'u hegemonik bir mücadele alanına çevirmiştir.. Tarihçi Hobsbawm modern toplumların veya ulus-devletlerin gelenek inşası konusunda bilinçli bir çaba içinde olduklarını ve birçok geleneğin bilinenin aksine çok uzak geçmişe sahip olmadıklarını anlatır. Dünyanın çeşitli bölgelerinde araştırmalar yapan tarihçi, gelenek inşa etmenin toplumların veya devletlerin meşruiyet kaygılarından ileri geldiğini ifade eder. Hobsbawm modern toplum veya devletler için "geçmişe" sahip olmanın gelecek adına güven telkin ettiğinden bahseder. Kürtlerin ulus inşa sürecini yaşayan bir topluluk olduğu kabul edilirse Newroz'un bu konuda sağlayacağı kültürel zeminin politik bir eylemselliği üretmesi tarihsel olarak anlaşılabilir bir noktayı işaret eder. Tam da bu noktada devletin 1995 yılından itibaren Türki Cumhuriyetler ile birlikte resmen kutladığı Nevruz'un, gerçek bir Türk

Bayramı olduğu söylemi anlam kazanmaktadır. Devlet, kendi egemenliği altında tuttuğu Kürtlerin ulus inŒa sürecinde dayanmaya alıŒtıkları bir geleneği Orta Asya Türklerine dayandırarak boŒa çıkarma çabasını bütün kurumlarıyla stlenmiŒtir.

Medya ve Resmi Söylem Ortaklığı: Newroz'a karŒı Nevruz

1990'lı yıllardan itibaren Kürdistan coğrafyasında kitlesel biçimde kutlanmaya baŒlayan Newroz'a devlet ilgisiz kalmadı. İlk baŒlarda yasağı ve güvenlikçi bir yaklaŒımla " beŒ apulcunun bölücü faaliyeti" olarak tanımlanan Newroz'u Kürtlerin sahiplenmesi ve bunu özgürlük söylemiyle birleŒtirmesi devleti bu konuda ideolojik bir karŒı söylem üretmeye itti.

Devletin bir tür rol kapmayla Newroz'u içererek ve Türk kültür dünyasının unutulmuŒ bir ritüeli olarak anımsatması Newroz/Nevruz ikilemini yarattı. Devletin bu tür konulardaki politikası soykütüksel bir düzenlemeye dayanır. Muhalif bir alanın politik enstrümanını elinden alarak iini boŒaltarak öncül söylemi kriminalize etmek. Cumhuriyet'in kuruluŒ yıllarında TKP'ye (Türkiye Komünist Partisi) karŒı devletin TKP'sini veya Ortodoks Hıristiyan azınlığa karŒı Türk Ortodoks Kilisesi'ni oluŒturmak gibi sayısız pratik mevcuttu.

Bu politikanın amacı, resmi söylemin dıŒında oluŒan kültürel-ideolojik yapıları kendi çerçevesine almak ve kendi söylemi dıŒında geliŒebilecek muhalif yapıları gayri meŒru ilan edip, paralyze etmektir. Burada Althusser'in tespitiyle Devletin Baskı Aygıtları (DBA) ve Devletin İdeolojik Aygıtları (DİA) el birliği ile alıŒır ve medya da bu politikanın kamuya aktarılması ve benimsetilmesi için dördüncü kuvvet olarak devreye girer. 6-7 Eylül 1955 olayları ve 2005 Newroz'undaki bayrak olayları, medyanın bu iŒlerdeki dahli konusunda sadece tipik iki örnektir.

Bu bağlamda devletin bütün kurumlarıyla Newroz'a dair ideolojik, manipülatif söylemi de eŒ gdmlle medyada yansımasını bulmaktadır. Bürokratik Nevruz'un toplum düzeyinde karŒılık bulamaması ve Nevruz'a dair kültürel bir arka planın yaratılamaması devletin ve medyanın yaŒadıđı kafa karıŒıklıđını derinleŒtirmiŒtir. Bu kültürel boŒluk hâli kimi zaman devletin ve dolayısıyla medyanın ilgisini Orta Asya'da kutlanan Œenliklere çekerken kimi zaman Kızılderililere kadar uzanan bir tanımlama veya tanımsızlaŒtırma giriŒimlerine bırakmıŒtır.

Diyanet İŒleri BaŒkanlıđı'nın 21 Mart'a yönelik hutbeleri, Kültür ve Turizm, Milli Eđitim, evre ve Orman Bakanlıklarının ve niversitelerin Nevruz'un tarihi, aidiyeti ve ritüeli konusundaki yayınları, Genel Kurmay BaŒkanlıđı'nın Nevruz'a dönük demeç ve afiŒleri, üst düzey brokrasinin Nevruz'un resmiyete uygun kutlanması için yaptığı alıŒmalar yaygın medya dili üzerinden Chomsky'nin kavramsallaŒtırması ile rıza üretmeye ve kamusal alanda organize bir "cehaletin" oluŒmasına sebep olmuŒtur. Bilginin ve haberlerin tahrifatı yoluyla gerekleŒen bu durum resmi söylemin yerleŒikleŒmesine, Foucault'un deyimiyile "gerçeklik efekti"ne yol amıŒtır.

Sergide ulusal düzeyde yayın yapan, merkez sol, ulusalcı, liberal ve muhafazakar diye tanımlanabilecek on gazetenin (Hürriyet, Milliyet, Sabah, Tercüman, Zaman, Yeni Şafak, Radikal, Cumhuriyet, Yeni Yüzyıl, Türkiye) Newroz konusunda ürettikleri haber dilinin takibi yapıldı. İki aks üzerinden ortaya çıkan sergide birinci aks, mekânın dış çeperine yayılan çizgisel bir tarih dizimi üzerinden 1990-2016 arası haber akışı görselleştirildi. İkinci aksta, iç mekân beyaz küpte ise DİA ve DBA'ların Newroz'a yaklaşımlarını tematik bir bölümlenme ile ele alındı.

İki bölüme eşlik eden üçüncü bir bölüm ise Kürt halkının doksanlardan bu yana kutlanmış olduğu Newroz videolarıdır. Tarih şeridine eşlik eden bu videolar, yaygın medyanın durağan ve şablonik dilini kırmayı ve tanımlanamayan Newroz'un kabına sığmayan dinamizmini hatırlatmaktadır.

Mahmut Wenda Koyuncu

ⁱ "Ragıp Duran ile Röportaj: Doksanlı Yıllarda Basın ve İktidar", *Toplum ve Kuram*, İstanbul, Sayı: 9 Bahar 2014, sf: 203-232.